

УДК 591.481.14:599.4

К. А. Сологор – кандидат біологічних наук, доцент кафедри зоології Волинського національного університету імені Лесі Українки;

М. Г. Білецька – кандидат біологічних наук, доцент кафедри зоології Волинського національного університету імені Лесі Українки;

В. В. Демчук – кандидат біологічних наук, доцент кафедри органічної та біологічної хімії Волинського національного університету імені Лесі Українки

Нічниця Наттерера (*Myotis nattereri* Kuhl, 1818) в Україні

*Роботу виконано на кафедрі зоології
ВНУ ім. Лесі Українки*

Наведено інформацію про місця знахідок нічниці Наттерера в Україні; якісний та кількісний склад кормів на основі аналізу екскрементів цього виду, досліджених на території Середнього Придніпров'я; подано морфометричні показники новонароджених малят порівняно з такими у дорослих особин.

Ключові слова: нічниця Наттерера, місця знахідок, денні схованки, склад кормів.

Сологор Е. А., Билецкая М. Г., Демчук В. В. Ночница Наттерера (*Myotis nattereri* Kuhl, 1818) в Украине.

Сообщается о местах находок ночницы Наттерера в Украине; качественный и количественный состав кормов на основании анализа экскрементов этого вида, исследованных на территории Среднего Приднепровья; представлены морфометрические показатели новорожденных детенышей в сравнении с таковыми у взрослых особей.

Ключевые слова: ночница Наттерера, места находок, дневные убежища, состав кормов.

Sologor K. A., Biletskaya M. G., Demchuk V. V. Myotis Nattereri Kuhl in Ukraine.

It communicates about the places of findings of the cutworm moth of *Myotis nattereri* in Ukraine; the qualitative and quantitative composition of fodders according to the analysis of the excrements of this form, are investigated in the territory of the Middle Dnepr Region; the morphometric indices of the newborns in the comparison with the same in adult individuals.

Key words: *Myotis nattereri*, place of findings, day refuges, the composition of fodders.

Постановка наукової проблеми та її значення. Рукокрилі – одна з найкорисніших і недостатньо вивчених груп ссавців. Вони посідають особливе місце серед активних винищувачів комах, полюючи переважно на сутінково-нічних, які практично недоступні для денних комахоїдних птахів. Досі далеко не повно вивчено живлення окремих видів цих звірків. На деяких територіях недостатньо вивчено навіть їхній видовий склад. Серед рукокрилих привертає увагу дослідників і такий рідкісний вид, як нічниця Наттерера, або війчаста нічниця (*Myotis nattereri* Kuhl, 1818), яка скрізь трапляється рідко, і через це межі її ареалу потребують уточнення, що можна зробити, реструктуруючи нові місця знахідок цього виду.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Ареал цієї нічниці досить значний за площею, але вид рідкісний скрізь у межах свого ареалу. Поширена вона в Європі на південь від 60° півн. широти (за винятком східних її частин, країн Балканського півострова і південної Італії), у Криму, на Кавказі, у Середній Азії до Японії на Сході [3]. Досі відомо небагато знахідок цього виду на території України. Так, ще В. І. Абеленцев, В. М. Попов зазначали, що ця нічниця досить рідко трапляється у Закарпатській, Львівській, Житомирській, Вінницькій, Одеській і Кримській областях [1]. А.-Т. Башта повідомляє, що в Західному Поліссі відомо лише про дві знахідки особин цього виду – одну самку було спіймано 18 липня 2002 р. біля с. Антонівки Сарненського району на Рівненщині і ще одну – 2 серпня 2003 р. у щілині стіни дерев'яного будинку в урочищі Гряда (Шацький район Волинської області) [2]. За повідомленнями О. П. Кузякіна, В. І. Абеленцева, В. М. Попова, звірки цього виду поселяються у різних будівлях, у розщілинах каміння [3; 1].

Мета дослідження – встановлення якісного та кількісного складу кормів нічниці Наттерера на основі аналізу її екскрементів.

Матеріали та методи дослідження. У роботі наведено не опубліковані досі дані про місця знахідок нічниці Наттерера в Черкаській (1969 р.) та Волинській (2001 р.) областях. Задля вивчення якісного та кількісного складу кормів проаналізовано склад екскрементів цих звірків. Проведено порівняння морфометричних показників новонароджених малят і дорослих особин, знайдених на території Черкащини в 1969 р.

Вклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Війчаста нічниця – один із видів фауни рукокрилих, занесених до національної Червоної книги.

Наші дослідження, які проводилися з 1968 р. на території Середнього Придніпров'я і в межах Західного Полісся, дали можливість поповнити список місць нових знахідок звірків цього виду, а також частково висвітлити особливості їх живлення. Досліджуючи фауну рукокрилих на території Середнього Придніпров'я у 1969–1970 рр., ми зареєстрували кілька знахідок цих звірків у Черкаському районі лише на одній порівняно невеликій ділянці (близько 200 га) урочища Мошногірська дача. У всіх випадках ми виявляли цю нічницю лише в дуплах дерев. Серед деревних порід тут переважають липа і граб. Дупла цих дерев зазвичай бувають щілиноподібними, з вузьким вхідним отвором.

Серед шести особин нічниці Наттерера, що ми їх виявили в Черкаському районі, було три самці, які трималися у щілиноподібних дуплах. Крім того, три самки ховалися у дуплах граба на відстані близько 800 м від місць знахідок самців. Вхідні отвори у сховану частину дупла розміщувалися на висоті від 1,8 до 2,3 м. Усі звірки перебували в дуплах поодиночки.

У Луцькому районі Волинської області ми знайшли одного самця війчастої нічниці, який використав як денну схованку дупло дерева у Звірівському лісництві.

Наші дослідження якісного складу кормів рукокрилих [4] свідчать про те, що дрібні види кажанів (нічниці, вухані, нетопирі) живляться переважно двокрилими (Diptera) з родин комарів (Culicidae), мошок (Simuliidae), дзвінців (Chironomidae).

Аналіз свіжих екскрементів, зібраних у дуплах дерев Мошногірської дачі, де були виявлені згадані вище шість особин війчастих нічних свідчить про те, що в їх раціоні двокрилі становлять 82,6 %. Серед них переважали дзвінці (*Chironomus* sp.) – 30,5 %, комарі (*Culex* sp., *Aedes* sp.) – 28,2 %, мошки (*Simula* sp.) – 12,4 %, довгоніжки (*Tipulidae*, *Tipula* sh.) – 11,5 %. Досить помітний відсоток становили також дрібні твердокрилі (Coleoptera) – 11,4 %. Серед них переважали туруни (Carabidae) – 8,1 %: *Bembidion animile* Gyll. – 1,7 %, *B. varium* Ol. – 2,8 %, *B. minimum* F. – 1,4 %, *Amara apricaria* Payk. – 2,2 %. У харчовому раціоні війчастої нічниці трапляються й представники інших родин твердокрилих: Scarabaeidae (*Aphodius fossor* L.) – 2,3 %, Elateridae (*Melanotus brunnipes* Germ.) – 0,3 %, Curculionidae (*Sitona sulcifrons* Thunb.) – 0,7 %. У меншій кількості в екскрементах виявлено залишки напівтвердокрилих (Hemiptera – 2,6 %): плавти (*Naucoridae*, *Naucoris* sp.) – 0,8 %, гребляки (*Corixidae*, *Corixa* sp.) – 1,1 %, щитники (Pentatomidae, *Eurygaster integriceps* Put.) – 0,7 %. У невеликій кількості знайдено також прямокрилих (Orthoptera) із родини стеблових цвіркунів (Oecanthidae) – *Oecanthus pelluscens* L. (0,8 %) та перетинчастокрилих (Hymenoptera) із родини мурашкових (Formicidae) – *Formica rufa* L. (0,7 %). Із лускокрилих (Lepidoptera – 1,9 %) в екскрементах війчастої нічниці ми виявили залишки совок (Noctuidae, *Agrestis* sp.) – 0,9 % та п'ядунів (Geometridae, *Lycia* sp.) – 1,0 %.

Народження молодняка в нічниці Наттерера припадає на третю декаду червня. У однієї із самок, добутих нами 24 червня 1969 р., було маля одно-дводенного віку; друга самка була вагітна і наступного дня народила маля. Морфометричні показники (у мм) і вага тіла (у г) обох малят війчастої нічниці подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Морфометричні показники (мм) і вага тіла (г) малят війчастої нічниці

Дата відлову	Вік у днях	Стать	Вага тіла	Довжина тіла	Довжина хвоста	Висота вуха	Висота козелка	Довжина передпліччя
25.06.69	новонароджений	самець	1,8	32,0	16,0	8,0	4,0	17,5
24.06.69	1–2	самець	2,4	33,5	18,0	9,5	5,0	18,5

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, нічниця Наттерера в межах свого ареалу трапляється спорадично. У літніх поселеннях великих скупчень не утворює; у всіх випадках виявлені самці і самки в денних сховищах перебували поодиночі. Серед компонентів живлення переважають сутінково-нічні двокрилі. Крім них, частіше за представників інших рядів трапляються дрібні твердокрилі.

Список використаної літератури

1. Абеленцев В. І. Ряд рукокрилі, або кажани / В. І. Абеленцев, В. М. Попов // Фауна України. – К. : Вид-во АН УРСР, 1956. – Т. 1, вип. 1. – 419 с.
2. Башта А.-Т. Кажани (Chiroptera) Західного Полісся / А.-Т. Башта // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : зб. наук. пр. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – С. 183–190.
3. Кузякин А. П. Летучие мыши / А. П. Кузякин. – М. : Сов. наука, 1950. – 478 с.
4. Сологор Е. А. К изучению питания рукокрылых (Chiroptera) Среднего Приднепровья / Е. А. Сологор, А. А. Петрусенко // Вестн. зоологии. – 1973. – № 3. – С. 40–45.

Статтю подано до редколегії
16.11.2011 р.